

УДК 141.78: 002.1: 339.9 (045)

С. С. Орденів

АРХАЇЗАЦІЯ ГЛОБАЛІЗОВАНОГО СОЦІУМУ В ІНФОРМАЦІЙНУ ДОБУ

Національний авіаційний університет,
 ordenov@nau.edu.ua; ORCID ID: 0000-0002-2572-8300; ResearcherID: Q-7658-2018

*Людина може виходити за власні межі
 тільки спираючись на власну справжню
 природу, а не на амбіції і штучні цілі.
 Фредерік Перлз*

Анотація. У статті, з позицій структур-функціонального, соціокультурного та компаративного підходів розкриваються ключові структурні компоненти інформаційного суспільства, що ведуть до архаїзації глобалізованого соціуму. Доводиться, що процеси економізації та інформатизації відносин накладаються один на одного, викликаючи кумулятивний ефект та підсилюючи негативний бік глобалізації. Це спричиняє низку структурних перетворень у різних сферах суспільного буття: економіці, науці, освіті, політиці, управлінні тощо, змінюючи їхній соціальний статус на асоціальний. За цих умов інформація і знання використовуються як інструменти для просування ідеології неолібералізму та знищення принципу індивідуальної автономії, а відтак – делібералізації суспільства. Самі ж інформаційно-комунікаційні технології стають засобами для становлення нової нетократичної кібереліти.

Ключові слова: інформаційне суспільство, глобалізація, ідеологія неолібералізму, гіпербюрократизація «знеособленого регулювання», економічні спекуляції, делібералізація та дегуманізація, техноцентристський розвиток, комерціалізації освіти та науки, цифрова диктатура, комунітаризм 2.0.

Вступ

У сучасних соціальних теоріях глобалізацію здебільшого осмислюють як процеси уніфікації та взаємопов'язаності структури, культури і суб'єкта у світовому масштабі (Арчер, 1991), що, зокрема, тягне за собою розмивання соціокультурних нормативів внаслідок стиснення світу в єдине ціле та інтенсифікацію усвідомлення цього цілого локальними частинами (Robertson, 1992: 8). Об'єктом тотальної інтеграції виступає модель глобального капіталізму, яка позиціонується як процес гомогенізації структури світового господарства та суспільно-політичного устрою. Метою цього процесу є формування єдиного уніфікованого економічного і політичного простору.

Слід зазначити, що разом із позитивними зрушеннями, викликаними розвитком наук і технологій, а також глобальною інтеграцією, проявляється й негативний бік глобалізації. На тлі інтенсифікації глобалізаційних процесів зростає нова поляризація світу, відбувається деіндустріалізація, стрімко зростають безробіття та бідність, поглиблюється розрив між багатими і бідними, погіршується екологічна ситуація тощо. Американський економіст Джозеф Стігліц наводить обґрунтовану критику глобальних наддержавних інститутів, доводячи, що вони використовують глобалізацію для просування ідеології неолібералізму, яка працює в інтересах транснаціональних корпорацій за рахунок країн третього світу (Stiglitz, 2006).

У глобальній перспективі неоліберального порядку денного, в якому ринок виступає як саморегульований спосіб виробництва капіталу та, водночас, є формулюючою основою будь-яких відносин і точок зору, знаходить своє відображення доктрина інформаційного (або знаннєвого) суспільства. Гіпертрофування ринкових відносин зумовлює орієнтацію інформаційного суспільства в бік нетократичного ідеалу, з подальшою кібернізацією трудового середовища. Хоча ідеологічну основу моделі глобального капіталізму становить ортодоксальна ідея «саморегуляції суспільства» у формі «знеособленого регулювання», натомість цілком очевидними є нама-

гання правлячої транснаціональної еліти впливати на світовий порядок та регулювати «саморегульовані» соціальні відносини за допомогою гіпербюрократизації. За цих умов, інформаційно-комунікаційні технології використовуються для символічних маніпуляцій із свідомістю та звернення її до «екстатичного стану з метою ефективнішого впливу й управління, що пов'язано з гегемонією домінуючих груп, влада яких прямо корелює зі ступенем переконаності інших людей у панівних ідеях» (Орденів, 2017: 65).

Процеси уніфікації, стандартизації і протоколізації усіх сфер глобалізованого суспільного буття останнім часом набувають дедалі більшого вигляду вертикально врегульованого тоталітарного монополізму відносин, що ставить їх в один ряд із такими негативними проявами минулого, як абсолютизм та етатизм. Враховуючи зростаючий вплив процесів глобалізації та інформатизації на усі сфери суспільного буття, означена проблематика архаїзації глобального соціуму актуалізує наше дослідження.

Мета і завдання

Мета нашого дослідження полягає в розкритті структурних компонентів, що ведуть до архаїзованих форм суспільних відносин глобалізованого соціуму в інформаційну добу. Для реалізації поставленої мети існує потреба у вирішенні наступних завдань: здійснити аналіз неоліберальних теорій інформаційного суспільства та визначити основні їхні постулати; виявити сукупність стійких відносин взаємозв'язків між елементами системи глобального капіталізму та розглянути їх в інтегрованому вимірі людського буття, у контексті співвідношення людини з глобалізованим суспільством, характером неоліберальної культури та характерним для неї типом соціальності/асоціальності, а також порівняти основні засади інформаційного суспільства з реаліями постіндустріального буття; визначити основні дискурсивні характеристики інформаційного суспільства для релевантного його співвіднесення з існуючими типами суспільств.

Методологія дослідження

Методологію дослідження становлять структурно-функціональний, соціокультурний та компаративний підходи у їхній діалектичній єдності. Для вирішення конкретних завдань дослідження використано також принципи системності, об'єктивності, сходження від абстрактного до конкретного.

Специфіка структурно-функціонального підходу, як соціальної методології, полягає в тому, що за його допомогою можна описати і пояснити складні соціальні системи, дослідивши їхні елементи, а також залежності та взаємозв'язки між ними в структурній цілісності досліджуваного об'єкта. До того ж, структурно-функціональний підхід не суперечить іншим підходам, зокрема синергетичному, який можна застосовувати для опису нелінійного розвитку соціальних структур та аналізу їхніх потенціальних можливостей до самоорганізації і виникнення суспільного ладу, який І. Пригожин та І. Стенгерс визначають як порядок, що виникає з хаосу (Пригожин, Стенгерс, 1986). А не навпаки, коли в ім'я «самоорганізації» знищуються такі вищі форми самоорганізованих систем, як національна держава, політична структура суспільства, лібералізм та демократична форма правління тощо.

Головним рушієм у рамках структурно-функціонального підходу, що забезпечує нормальне функціонування системи, виступає процес соціалізації індивідів, у ході якого засвоюються існуючі в суспільстві норми і цінності. У зв'язку з цим, ключовими визнаються процеси стабільності, рівноваги і стійкості в суспільстві, а також ціннісно-нормативні механізми регуляції людської діяльності. Водночас застосування цього підходу виявляє, також, дисфункціональні явища дерегуляції, десоціалізації, структурного дисбалансу, аксіологічної невизначеності, нестабільності та не рівноваги. Ці явища здатні істотно знижувати можливості до адаптації та регулювання, а відтак – бути руйнівними для людини та суспільства, що також потребує вивчення.

Стосовно соціокультурного підходу, то його роль у нашому дослідженні продиктована співвіднесеністю структурно-функціональної теорії з соціальним і культурним змістом, з властивими йому комплексами символічно значущих стандартів, про що зазначав Т. Парсонс (Parsons, 1964: 140). Л. Дротянко також наголошувала на соціальному характері пізнання, яке, на її думку, є «органічно включеним у соціокультурну ситуацію, у якій відбувається процес пізнання» (Дротянко, 2000: 194). Отже, соціокультурний підхід, дозволяє осмислити проблему архаїзації глобалізованого соціуму з позиції різноманітних впливів і взаємообумовленостей: з одного боку, соціальних, детермінованих потребами й характером розвитку суспільства, а з іншого, більш широких, – культурних детермінант.

Результати

Протягом останніх десятиліть тема інформаційної революції лишається перманентно актуальною. Зростаюча роль знань у глобалізованому соціумі відзначалася багатьма сучасними науковцями і футурологами: Д. Беллом, А. Туреном, Е. Тоффлером, М. Кастельсом й. Масудою тощо. У роботах вчені

осмислювали роль та значення інформаційних потоків у структурі суспільних відносин, визначали їхній вплив на різноманітні сфери людського буття, пов'язуючи якісні соціальні й духовні зміни із впливом інформаційно-комунікаційних технологій.

Теоріями постіндустріального та інформаційного суспільства постулюється, що докорінні зміни суспільства, які ми наочно спостерігаємо, відбуваються завдяки розвитку інформаційно-комунікаційних технологій та невідпинній дигіталізації (тобто переведення інформації у цифрову форму).

У роботі «Інформаційне суспільство» Дж. Мартін зробив спробу узагальнити основні характеристики інформаційного суспільства за інтегрованими і взаємопов'язаними критеріями: технологічним, соціальним, економічним, політичним і культурним. При цьому Дж. Мартін звертає увагу на структурні зміни в усіх перерахованих сферах суспільного життя, а особливо в економічній, де інформація постає як ключовий ресурсний фактор, у зв'язку з чим у суспільстві зростає усвідомлення важливості інформації та самих інформаційно-комунікаційних технологій. Учений зазначає, що в інформаційному суспільстві якість життя, перспективи соціальних змін та економічного розвитку зростаючою мірою залежать від досягнень в інформаційній та науковій сферах, а отже, усі стандарти життя, система освіти і ринок перебувають під значним впливом досягнень в інтелектуальній сфері (Мартін, 1990). Це означає, що пріоритетним напрямком діяльності сучасних компаній є перетворення знань і «невідчутних» інтелектуальних активів на корисні ресурси з метою формування інтелектуального капіталу, покликаного забезпечувати конкурентні переваги, лідируючі позиції на ринку та невідпинне економічне зростання.

Слід зазначити, що реальність демонструє поступове розходження з неоеволюціоністськими доктринами інформаційного суспільства. Пріоритетне спрямування матеріальних і фінансових інвестицій у розвиток інтелектуального капіталу призвело до відсутнього перекоосу нематеріальної складової у загальній вартості активів компаній. У зв'язку із цим на світовому ринку передові позиції зайняли компанії, які, здебільшого, не виробляють товарної продукції та, по суті, нічим не володіють, окрім штучно роздутих нематеріальних активів. Ми не будемо детально вдаватися в аналіз специфіки сучасної економіки інтелектуальної власності, але зазначимо, що з того періоду, коли вперше спробували обрахувати нематеріальні активи компанії (а це було на початку 90-х років минулого століття), у світі й досі не створено системи обрахування складових інтелектуального капіталу, яка б була достатньо прозорою і не суперечливою. Це пов'язано з тим, що складові інтелектуального капіталу й досі чітко не визначені та постійно переглядаються, а також із нематеріальною природою самого об'єкта обрахування, який важко об'єктивно оцінити. У сукупності це уможливило масові маніпуляції з фінансовими показниками компанії та спекуляції на фондовому ринку.

Зазначимо, що спекулятивні тенденції при підрахунку нематеріального капіталу були закладені ще на самому початку капіталізації інтелектуальних активів. Піонером у сфері нематеріального обліку

вважається компанія Skandia, яка у 1995 році включила у свій річний фінансовий звіт розділ із деталізованою оцінкою вартості інтелектуального капіталу, поклавши тим самим початок нової практики змісту річних звітів компаній. У цьому звіті, окрім нематеріальних активів, монетизація яких не викликала великих сумнівів (вартість патентів, торговельних знаків тощо), були визначені і обраховані такі складові споживчого капіталу компанії, як: компетентність співробітників; ставлення клієнтів до компанії; упізнаваність торговельної марки; комп'ютерні та адміністративні системи; бази даних й багато іншого. Тоді це дозволило зробити їхній річний звіт одним із найприбутковіших в історії компанії.

Ідею про те, як збільшити вартість активів на порожньому місці, підхопили й інші компанії, і в сучасній глобальній економіці з'явилася ціла низка великих корпорацій із практично стовідсотковою часткою капіталізації нематеріальних активів, а відтак – із потенційною здатністю обвалитися в одну мить (як свого часу обвалилися роздуті активи Lehman Brothers, левову частку яких складав інтелектуальний капітал), поховавши під уламками всю світову економіку, засновану на подібних «знаннях».

В опитуванні серед науковців, проведеним журналом «Стан природи», стосовно можливості чергового економічного краху, С. Дюран справедливо наголошує: «Ілюзія, що фінансові активи можуть створювати вартість, «як властивість грушевого дерева нести груші», в наші дні набагато сильніше, ніж за часів Маркса. Ця фетишизація фінансів і посилення їхнього впливу є причинами, за якими після 2008 року основним методом зниження небезпеки спіралі дефляції боргу було масштабне монетарне стимулювання» (Durand, 2018). Враховуючи сказане, складається враження, що функція знанневої економіки полягає не у всебічному розвитку суспільного виробництва, як це постулюється теорією постіндустріального суспільства, а лише у його симуляції, яка відбувається за рахунок заміщення матеріальних благ «нематеріальними активами», з подальшою монетизацією, що разом із масштабним монетарним стимулюванням останнім часом все більше нагадує накачування бульбашок.

Здається, що ідеєю продукування спекулятивного капіталу пронизано все, що пов'язано з глобальною цифровою економікою. Розглянемо, для прикладу, феномен цифрових грошей. Якими матеріальними активами вони забезпечуються, окрім того, що при покупці ви обмінюєте кошти з власного рахунку на цифровий код? Економісти й досі не можуть пояснити, ані те, чим підтверджуються ці «гроші», ані надати чіткої системи їхнього обрахування. Разом із тим, ми витрачаємо цілком реальні матеріальні ресурси, зокрема – невідновні енергетичні, аби «створювати» біткоїни. Раз за разом ми зустрічаємо у пресі повідомлення подібного змісту: «Майнінг біткоїнів спричинює в Ісландії нестачу електроенергії» (BBC, 2018), або – «За рік у світі витратили на криптовалюту стільки ж енергії, скільки споживає Аргентина» (Коммерсантъ, 2018). Видання «Grist» зазначає, що якщо існуючі тенденції зростання продуктивності криптовалют збережуться, то до 2021 року біткоїн буде споживати усю світову

електрику (Holthaus, 2018). Отже, зростання популярності криптовалюти веде до нової енергетичної кризи, що загрожує світу екологічною катастрофою? Це ж є синергетичною проблемою, яка вже стала нашою реальністю, і яка, в майбутньому, напевно, поповнить список глобальних проблем сучасності.

У будь-якому разі вплив інформаційних технологій на усі сфери життя суспільства в сучасному світі продовжує зростати. Завдяки інформаційним технологіям продукуються відносини, які у глобальному вимірі зосереджені на виробництві нових знань та формуванні «цифрового капіталу», уособленого у вигляді відповідних технологій та людських навичок, покликаних обслуговувати цю нову цифрову економіку. І в даному випадку для нас важливо зрозуміти, які антропологічні, соціальні, економічні, політичні й інші наслідки нас очікують.

Зазначимо, що концепт знанневого суспільства був породжений капіталістичним способом виробництвом та буржуазною системою цінностей, яка розглядала все, в тому числі й знання, як ресурси, що необхідні для забезпечення безперервного розвитку, уособленого зростанням капіталу. У свою чергу, це наклало відповідний відбиток на зміст самих знань, зумовивши їхній техноцентристський розвиток, при одночасному ігноруванні гуманітарних чинників. Зазначимо, що фактор знань як ресурсу був ключовим як для індустріальної революції Модерну, так і для процесу модернізації. Цей фактор залишається вагомим і для індустріалізації 2.0, з єдиною, але суттєвою особливістю: якщо в період модернізації знання були ресурсом для продукування матеріальних благ, які обраховувалися і водночас самі виступали мірилом, то в період постсучасності знання «клонуються» у геометричній прогресії, а специфіку обрахування їхньої вартості ми вже обговорювали вище.

У результаті, відбувається перепродукування інформації, і ми спостерігаємо швидку втрату фундаментального значення знань та їхнього інтелектуального рівня і, відповідно, знецінювання у «знанневому» суспільстві, що виявляється у наступному:

- зменшенні гуманістичної ролі знання та нівелюванні його просвітницької функції;
- комерціалізації університету, у рамках якої відбувається псевдооптимізація навчального процесу, яка унеможливує отримання класичної освіти, що базується на гуманітарному знанні;
- всезагальному зменшенні розміру оплати праці високоосвічених працівників при одночасному зростанні безробіття серед них;
- і, як наслідок, – втраті привабливості вищої освіти і руйнація всієї її системи.

Британський вчений Террі Іглтон зазначає, що в період постсучасності відбувається повільна смерть університету як центру гуманітарної критики. На його думку, «університети капітулювали перед нещадними пріоритетами глобального капіталізму, тому дистанція, яку вони завжди встановлювали між собою і суспільством, сьогодні скоротилася до нуля, що майже позбавило здатність університетів до самокритики» (Іглтон, 2015). Вчений стверджує, що у центрі розвалу освіти виявилися затиснуті у глухий кут гуманітарії, адже держава готова фінансувати

лише точні науки, результати досліджень якої підлягають комерціалізації. Гуманітарним факультетам залишили єдине джерело надходжень, – у вигляді плати за навчання, що означає повільну приватизацію гуманітарної освіти потай від громадськості. У свою чергу, в британських університетах навчання стало менш важливою справою, аніж самі наукові дослідження. У всякому разі, держава субсидує саме дослідження, а не навчальний процес, тому у вчених стає все менше стимулів присвятити себе викладанню, але багато причин писати заради самого процесу та штампувати безглузді статті, із сумом констатує Террі Іглтон.

Підтримує полеміку і Сара Кендзор у публікації «Кінець американської академії», де описує становище, у якому опинилися американські вчені у ході безупинної комерціалізації освіти та науки. Вона зазначає, що у сучасній американській науці «академічна робота включає проведення досліджень і підготовку публікацій, які... окремо не оплачуються. Натомість, усі доходи йдуть до комерційних академічних видавництв, які закривають доступ громадськості до академічних статей непомерними цінами на завантаження чи підпискою на журнали, у результаті заробляючи мільйони. Якщо автор хоче надати безкоштовний доступ до свого дослідження, він повинен заплатити видавцю в середньому \$3000 за статтю. Без інституційної приналежності і не заплативши, науковець [взагалі] не має доступу до наукових досліджень, навіть до тих статей, які ним же й написані» (Kendzior, 2012). За цих умов сумнівним виглядає прогноз Й. Масуди про те, що інформаційна революція перетвориться на інформаційну продуктивну силу, та уможливить масове виробництво когнітивної, систематизованої інформації, технології і знання (Масуда, 1993: 37). Справді, про яку інформаційну революцію може йти мова, якщо навіть автори не мають доступу до власних робіт? Незважаючи на декларований свободний доступ усіх бажаючих до усіх видів знань, насправді, ми маємо регламентований доступ до інформації, який відбувається на підставі приналежності до нової цифрової еліти.

Безумовно, першоджерелом зазначених процесів слугує економічна складова, яка в сучасних умовах пронизує всі відносини, накладаючи відповідний відбиток на різні сфери буття. Саме економічною доцільністю продиктоване намагання комерціалізувати науку, що цілком відповідає наростаючій глобалізації капіталізму. Проте, статус науки не може зводитися лише до вульгарно-прикладного утилітаризму економічної доцільності.

Сучасне ототожнення науки й інновації також є вкрай помилковим, адже наука займається встановленням об'єктивно існуючих закономірностей, властивостей та явищ навколишнього світу, які мають універсальний, а не вузько-прикладний характер. Саме тому результати наукових досліджень можна застосовувати у різних сферах буття, вирішуючи абсолютно різні практичні завдання. Щодо зазначеного, український науковець Ю. Костюченко справедливо наголошує, що «коли від науки у широкому сенсі вимагають певних прикладних результатів, треба розуміти, що тут йдеться не про «чисту науку», це – науково-технологічна діяльність. А коли гово-

рять про інновації, стартапи – це взагалі бізнес, це розробка інструментів для отримання прибутку в певному соціально-економічному середовищі. Не можна вимагати від науковців, щоб вони розробляли інновації чи стартапи. Стартапи... розробляють школярі, студенти першого курсу – бо для цього не потрібна наука. Для цього потрібне середовище, певні соціально-економічні умови, готові технології, що ґрунтуються на [вже] розроблених методах» (Костюченко, 2018).

Зазначимо, що система глобального капіталізму продукує відносини, які змушують розглядати науку в контексті максимізації прибутку. У свою чергу, це зумовлює зміну соціального статусу інституту науки на асоціальний. У глобалізованому світі людина як соціальна істота більше не розглядається в якості мірила чи то кінцевої мети процесу управління та прийняття рішень. Разом із модерністськими утопіями та соціальними проектами, епоха соціальної людини відійшла у минуле. На зміну їм прийшла технократична утопія, а отже, наука більше не займається проблемами соціалізації, питаннями гуманізації суспільного буття та оволодінням сил природи для служіння людству. Сучасна наука, у першу чергу, підпорядкована інтересам великого капіталу, тому людина зі своїми інтересами і проблемами просто вилучена з усіх її горизонтів. У свою чергу, великий капітал людину розглядає у кращому випадку як засіб, і цей її підлеглий статус стає визначальним в усіх сферах, що продукує останнім часом глобальний світовий порядок.

Вилучення людини разом зі сферою соціального з глобалізованого та інформатизованого постбуття уможливило розмивання межі між поняттями «знання» і «інформація». Ототожнення «знань» та «інформації» активно постулюється й представниками цифрової еліти. Це дає їм підстави стверджувати, що машина вже стала розумнішою за людину, а роботи згодом можуть повністю її замінити. Подібна риторика лунає з боку власників величезних транснаціональних корпорацій, а також їхнього обслуговуючого персоналу – представників влади і бізнес еліт третіх країн на різноманітних бізнес-форумах і міжнародних самітах.

Так, відомий мільярдер, засновник і голова ради директорів компанії Alibaba Group Джек Ма під час свого виступу на Всесвітньому економічному форумі у 2018 році в Давосі зауважив, що ми вже не здатні навчити дітей бути конкурентоспроможнішими порівняно з машинами. Мільярдер стверджує: машини – розумніші. Тому, якщо самих знань тепер недостатньо, то треба змінити вектор навчання на креативний розвиток: вчити дітей спорту, музиці, малюванню та іншим мистецтвам (Delo.ua, 2018). Так нас намагаються переконати, що машина тепер не просто містить інформацію, вона знає – тобто, усвідомлює, аналізує, користується нею. І робить це значно краще за людину. Звідси напрашується висновок: навіщо здобувати ґрунтовні знання?

За цією логікою не треба давати учням і студентам знання у їхньому класичному розумінні (прихильники креативного підходу в освіті називають це «авторитарною педагогікою»). Завдання освіти вони бачать у тому, щоб, насамперед, навчити учнів кре-

ативно мислити та вміло шукати інформацію. З їхніх слів виходить, що знання – не в голові, а десь зовні – у комп'ютері, Інтернет-мережі, віртуальній реальності. Якщо це дійсно так, то в чому тоді буде полягати функція «реформованих» за новомодними зразками закладів освіти? Вчити креативно мислити? У такому разі креативно мислити означає – «мислити» без знань, адже виявилось, що знання «знаннєвому» суспільству раптом не знадобилися. Сама ж освітня функція тепер, напевне, полягатиме у тому, щоб давати беззнаннєву «освіту», і це є одним із найнебезпечніших проявів архаїзації, навіяних процесами інформатизації та капіталізації відносин, що наклалися один на одного, спричинивши кумулятивний ефект.

Зазначимо, що на батьківщині китайського мільярдера, як і раніше, віддається перевага традиційним освітнім методикам, а сучасні інформаційні технології використовуються для посилення їхньої дії. Наприклад, у СМІ повідомляється, що у китайських школах почали встановлювати камери з розпізнаванням облич, які слідкують за тим, наскільки учні є зосередженими на заняттях. Вони визначають базові емоції за виразом обличчя учнів, та фіксують, коли ті неувважні, що унеможлиблює навіть короточасний відпочинок під час навчання (Технот, 2018). Зауважимо, що традиційне ставлення до освіти зовсім не заважає Китаю займати лідируючі позиції за рівнем розвитку та темпам зростання національного багатства у світі. Але усім іншим, китайські бізнесмени радять слідувати «інноваційному», а насправді – беззмістовному підходу до освіти.

У своїх висловлюваннях щодо «змісту» сучасної освіти Джека Ма перевершує професор економіки Принстонського університету Брайан Каплан, який у роботі з красномовною назвою «Світ може бути кращим без вищої освіти для усіх» стверджує, що реальна користь вищої освіти зовсім не в знаннях, і що освіченість робить дуже скромний внесок у багатство країни. На його думку, «учні витрачають тисячі годин на вивчення предметів, які не відповідають сучасному ринку праці. Чому на уроках англійської вивчається література і поезія, а не бізнес-праці або технічні документи? Для чого в математичних класах вивчають докази, якими майже ніхто з учнів не може скористатися? Коли звичайному студенту стане в нагоді історія? Тригонометрія? Мистецтво? Музика? Фізика? Латинь?» (Caplan, 2018) – задається питаннями професор. Автор також із сумом констатує, що більшість сучасних студентів є інертними і не здатними до самостійного мислення, а викладачі, у більшості своїй, не в змозі надихнути їх на навчання. Зазначимо, що останнє твердження є справедливим, але навряд чи у цьому винні фізика чи тригонометрія. Скоріш за все дана проблема викликана сучасною позицією до освіти (яку розділяє, до речі, й сам Брайан Каплан), яка полягає в утилітаристській економізації навчання та зведенні його лише до передачі інформації, обсяг і зміст якої обумовлюється примхливими сигналами з ринку праці. Таке утилітаристське та ринковоцентристське навчання більшою мірою нагадує комп'ютерне завантаження даних, аніж справжній освітній процес. Тому не дивно, що у такому «навчанні» роботи будуть значно ефективнішими.

За вдалим висловлюванням Едгара Морена, ринок праці у глобалізованому світі потребує «мислення з запасними частинами», тобто «мислення, яке роз'єднує, ізолює, ... розділяє по галузям знань, дозволяючи спеціалістам і експертам бути дуже високопродуктивними у своїй галузі й ефективно кооперувати у секторах некомплексного знання, особливо у тих галузях, які мають відношення до функціонування техніки. Але логіка, якій вони підкоряються, розповсюджує на суспільство і людські стосунки відносини примусу та негуманні механізми штучних організмів, разом з їхнім детерміністським, механістичним, квантитативним, формалістським світосприйняттям, що ігнорує, затьмарює або відштовхує все те, що є суб'єктивним, емоційним, свободним, творчим» (Морен, 2011: 33-34). Процеси спеціалізації, що зумовили виокремлення об'єкта пізнання з природної цілісності та розрив взаємозв'язків з оточенням, кардинально змінили також погляди на освіту. Якщо раніше освіта включала виховну, просвітницьку, світоглядну функції, виступаючи не тільки засобом передачі знань, але й інструментом соціалізації, окультурення людини, то в сучасних умовах сама людина слугує додатком цифрової економіки, якій байдуже до просвітництва або проблем соціалізації та виховання людських якостей. У результаті, з навчальних програм вищої школи вилучаються предмети загальноосвітнього і гуманітарного циклу, а сам освітній процес швидко втрачає свою аксіологічну компоненту та суспільну значимість.

Японський філософ Като Ясуші у роботі «Криза гуманітарних і соціальних наук в епоху «інновацій»: філософія як критичний фасилітатор до «громадянського повороту» університету» зазначає, що в Японії, на державному рівні розробляються програми розвитку науки, спрямовані на продукування економічних цінностей та формування моделей взаємодії науки, ринку й технологій. Кожні чотири роки розвиток японської науки визначає прийнятий на рівні Міністерства освіти «Базовий план науки і техніки». Зокрема, на теперішній час, діє вже п'ятий «Базовий план». Учений констатує, що концепція «інновацій» домінує і керує сучасним суспільством, а тому з кожним прийнятим документом дедалі більше робиться наголос на науково-технічному аспекті розвитку і, водночас, дуже збіднюються гуманітарні і соціальні науки. У результаті, науковий дискурс втрачає загальну перспективу «людської мудрості», або «знань для усього людства». До того ж, суттєво змінюється статус фундаментальних досліджень, які, врешті, зводяться до пошуку короткострокових, по суті – разових рішень. На цих підставах ініціюється радикальне реформування університету, що включає в себе «вилучення факультетів гуманітарних і соціальних наук... [адже], ... згідно з п'ятим «Базовим планом», соціальні проблеми вирішуються науковими технологіями... Це означає, що *соціальні зміни еквівалентні науково-технічному прогресу* (курсив наш О. С.» (Kato Yasushi, 2018: 13). Вчений також зазначає, що гоніння, що зазнають гуманітарні науки на тлі розгортання концепції «інновацій», не є унікальним японським феноменом, а є загрозливим симптомом, що має всезагальний прояв. Вони, зокрема, відповідають «Горизонту 2020» – Рамковій програмі з досліджень та інновацій, прийнятій в

ЄС у січні 2014 року, мета якої – пов'язати результати досліджень з інноваціями, економічним зростанням і зайнятістю населення.

До деструктивних чинників інформаційного суспільства, які врешті ведуть до авторитаризму, а відтак – архаїзації, можна віднести також розмивання меж між приватним і публічним, що відбувається на тлі розвитку інформаційно-комунікативних технологій. Ізраїльський історик-медієвіст Юваль Ной Харарі на тому ж таки форумі в Давосі зазначав: «Уявіть собі ситуацію, коли через 10-20 років алгоритм зможе говорити тинейджеру про його орієнтацію. Алгоритм відстежує рухи ваших очей, тиск, активність мозку і повідомляє вам, хто ви. Навіть якщо приховувати свою [сексуальну] орієнтацію від друзів і колег, ці дані можуть отримати Amazon, Google, Facebook... Коли з'являться алгоритми, що здатні розуміти нас краще, ніж ми самі, вони зможуть передбачати наші бажання, маніпулювати нашими емоціями і навіть приймати за нас рішення. І якщо ми не виявимо обережності, прийде епоха цифрової диктатури» (Харарі, 2018). На думку вченого, інформація набула такого значення, адже ми досягли точки, коли можемо «зламувати» не лише комп'ютери, а й людський мозок. І для цього виявилися необхідні лише дві речі (додамо – які глобалізована еліта не тільки вже має у своєму розпорядженні, але й використовує у повному обсязі): величезний обсяг даних, зокрема, біометричних, та великі обчислювальні потужності.

Сучасні відносини дедалі більше стають неможливими без комунікативного обміну між машиною й людиною. У цих відносинах людині відведено функцію підпорядкованості, яку (що виглядає досить цинічно) людина повинна обирати нібито сама, аби не бути виключеною з усіх сфер сучасного соціального простору. Хочемо того, чи ні, але, вступаючи у повсякденні відносини або виконуючи на побутовому рівні якісь дії, ми самі реєструємося і відправляємо у кіберпростір різноманітні дані про себе: під час покупки або продажу, користування кредитною картою, банківських операцій, медичному обслуговуванні, страхуванні, спілкуванні у соцмережах, отриманні водійських прав, дозволів, паспортів, банальних подорожей, працевлаштуванні, смерті тощо. Наше життя стає все більш залежним від того, що відомо про нас дигіталізований і віртуалізований «небесній канцелярії» кібернетичного простору, до якої ми не можемо підступитися ані у фізичному сенсі, ані у віртуальному. Доступ туди має лише кібереліта, усім іншим відведена роль спостерігачів або, у кращому випадку, – юзерів. У результаті, сегрегація і поляризація між представниками кібереліти та рештою населення зростає: перші отримують небачену досі свободу і владу; другі перетворюються на цифрову матрицю, де кожен член суспільства є лише елементарним набором цифрових кодів у комп'ютеризованій базі даних.

За справедливим висловом З. Баумана, «цей досвід нової еліти, пов'язаний із «неземним» характером влади – тим, від якого перехоплює подих і який наганяє страху поєднанням відірваності від землі й всемогутності, фізичної відсутності й потужного потенціалу з формування дійсності, – ... втіле-

ний у «кіберпросторі», ... [у якому] ... тіла не мають значення – хоча сам кіберпростір має значення, причому вирішальне і безповоротне, для існування тіл. Вердикти, винесені в кіберпросторовому раю, не підлягають апеляції, і ніщо на землі не може поставити під сумнів їхню авторитетність. Володарям, які вирізняються достатньою могутністю, щоб виносити вердикти, втілені у кіберпросторі, не потрібна ні фізична сила, ані важке «матеріальне» озброєння; більше того, ... їм не потрібен зв'язок з їхнім земним середовищем для утвердження, зміцнення або вияву своєї могутності. Те, що їм потрібно, – це ізоляція від місцевості, позбавленої тепер соціального значення, яке перемістилося у кіберпростір, і в такий спосіб зведеної просто до «фізичної» ділянки землі. І ще їм потрібні гарантії цієї ізоляції» (Бауман, 2008: 20) Якщо сюди додати незмінно асоціальний характер змін, що під виглядом «реформ» послідовно просувається глобалізованою капіталістичною елітою у країнах «третього світу», то не можуть не занепокоїти заклики слідувати новомодним тенденціям у політиці й управлінні, а саме: відмовитися від концепту державного управління на користь публічного адміністрування та управління, яке, за цією логікою, повинно завершитися електронним урядуванням. Але ті, хто це просуває і підтримує, перебуваючи у «інноваційно-цифровій ейфорії», легковажно ставлять на перше місце власні миттєві інтереси, нехтуючи наслідками, що матимуть глобальний прояв та, врешті, торкнуться усіх.

Зазначимо, що комп'ютеризація процесів управління відбувається на тлі уніфікації, стандартизації і протоколізації усіх сфер глобалізованого суспільного буття. Для ефективної роботи система глобального капіталізму потребує вертикально встановленого тотального монополізму відносин, стандартизованого вирішення питань та протокольного виконання процесів. Це стосується інститутів права, національної держави, економічних відносин, а також культури, соціальної та гуманітарної сфери, локальні прояви яких дедалі більше нівелюються за допомогою наддержавних політичних інститутів і процесів.

Досить показовим є, на наш погляд, те, що вимога тотального механістичного управління просувається у синергетичній оболонці теорії невизначеності. Саме процесами самоорганізації – мимовільним виникненням і автономною підтримкою складних структур, порядків і узгодженої поведінки – пояснюється відхід від моделі державного управління в бік адміністрування та, врешті, глобального кіберурядування.

Сучасними суспільними теоріями справедливо постулюється, що соціум є відкритою системою, якій притаманна нелінійність. Але на цих підставах пропонується державне управління, засноване на суспільно-значимих цінностях, цілераціональних, а відтак – потенційно розумних діях, замінити механістичною інструментальною гіперкерованістю і підпорядкованістю відповідно до протокольно визначених процесів і процедур. Як справедливо з цього приводу зазначав Георг Генріх фон Райт, «рушійні сили транснаціонального характеру здебільшого анонімні, тому їх важко ідентифікувати. Вони не формують єдину систему або порядок. Це агломерація системи, що ними маніпулюють здебільшого «невидимі»

фігури, між ... [якими немає] ... єдності або цілеспрямованої координації дій... [За цих умов] «Ринок» – не стільки комерційна взаємодія конкуруючих сил, як штовханина маніпульованого попиту, штучно створених потреб і прагнень до швидкого збагачення» (Wright, 1997: 49-52). Зауважимо, що, незважаючи на відверто спекулятивну і антигуманну позицію, на потребу анонімних транснаціональних сил та їхніх прагнень до швидкого збагачення приносяться в жертву державний суверенітет, політична й економічна незалежність, можливість самостійно обирати шляхи розвитку, а відтак – приймати відповідальні рішення, що в загальному розумінні означає емансипацію, лібералізацію, модернізацію, раціоналізм тощо.

Якщо раніше під час прийняття управлінських рішень людині доводилося враховувати різноманітні фактори і впливи, політичні контексти й «підводні течії», керуватися інтуїцією тощо, то зараз цю функцію намагаються передати машині, яка априорі не здатна *ухвалювати* рішення в умовах невизначеності, адже діє лише за *наперед* визначеним алгоритмом в конкретних умовах-маркерах. Безперечно, можна запрограмувати комп'ютер так, щоб він робив майже все, але, як справедливо зазначає родоначальник Інтернету Тім Бернерс-Лі, комп'ютери здатні працювати лише «з логічною послідовною організацією і обробкою даних, але не довільними асоціаціями. Як правило, комп'ютер тримає інформацію у чітко структурованих ієрархіях і матрицях, тоді як людський розум має особливу здатність встановлювати зв'язки між випадковими частинами цих даних» (Бернерс-Лі, 2007: 12). Комп'ютер не здатен перейти від описових суджень зі зв'язкою «є», до оціночних, або нормативних суджень, зі зв'язкою «повинен». Цей недолік логічного мислення, на який звернув увагу ще Д. Юм, притаманний лише людській істоті, з її уявленнями і переконаннями, переживаннями і суб'єктивним ставленням, почуттями і емоціями. Зазначимо, що поки існує людина, сфера підсвідомого і несвідомого завжди буде впливати на раціональне мислення. Але це також означає, що у людському світі сферою комп'ютерного «управління» може бути статично-стала система, і аж ніяк – біосоціальна, яка перебуває в умовах невизначеності та потребує прийняття багатоаспектних рішень, у тому числі заснованих на морально-етичних й ціннісних орієнтирах.

Діяльність в умовах невизначеності потребує певного виду творчості, не підвладного штучному інтелекту. Завдяки вродженій здатності до животворчої діяльності людина спромоглася прийняти виклик хаосу, маючи при цьому надію, намір і волю навести порядок у рукотворному світі. Але зараз, начебто з метою приборкання хаотичних біфуркаційних сил, нас намагаються гіпербюрократизувати, відібравши тим самим цю здатність – творити власний світ. Це рішення накладається на розуміння глобалізації у тому вигляді, в якому воно формалізувалося у рамках сьогодення, пов'язаним, як зазначає З. Бауман, «із глобальними наслідками, абсолютно ненавмисними й непередбачуваними, а не з глобальними ініціативами й діями... [Термін «глобалізація»] говорить, що наші дії можуть мати, й найчастіше мають,

глобальні наслідки; але ні – ми не маємо можливості планування й здійснення дій глобального масштабу, й не знаємо, як отримати такі можливості. «Глобалізація» стосується не того, що всі ми, або хоча б найвинахідливіші й найенергійніші з нас, хочемо або сподіваємося зробити. Вона означає те, що з усіма нами відбувається» (Бауман, 2008: 20). А найточніше – те, що з нами усіма роблять. На додаток, окрім підлеглого людського статусу, вона також означає кінець розвитку, модернізації, творчої діяльності, що благословенна розумом. Дійсно, за таких умов людині вже не потрібні знання, адже у бюрократизованому кіберпросторі не дозволяється мислити критично. Потрібно лише вміти користуватися технікою та користися протокольним рішенням, виконуючи її приписи.

Сучасний дослідник С. Ягодзінський справедливо наголошує, що «з моменту запуску механізмів самоорганізації, рух соціальної матерії стає все менш прогнозованим, оскільки його параметри заміщуються ірраціональними складовими індивідуальної й суспільної свідомості» (Ягодзінський, 2017: 35). Ми вважаємо це відбувається ще й тому, що теорія самоорганізації у сучасному глобальному дискурсі використовується не за призначенням. На практиці її перетворюють на ортодоксальну доктрину «невтручання», намагаючись надати науковій респектабельності штучним процесам дерегуляції та деполітизації у глобалізованому світі, метою яких, насправді, є побудова абсолютної гіперрегульованої деспотії. Адже тільки «деспот не повинен здійснювати політичну владу, оскільки раціональною владою може бути тільки влада дотримання природного порядку, її *перший обов'язок – зберегти зникнення політичного*. Абсолютний деспотизм позначає собою можливість цілковитого відмирання політики» (Розанвалон, 2006: 60). Додамо, що для затвердження деспотії у глобальних масштабах, виявилось цілком достатнім замінити державну політичну владу на регламентовані зовні політичні інститути та процеси, а також впровадити принцип дисфункціональності в систему глобалізованого управління. В результаті, люди втрачають, за цими механістичними діями, сенс життя. На жаль, для того, щоб це усвідомити, вони виявляються занадто зайнятими виконанням регламентованих процедур та невпинним пристосуванням до умов життя, яке весь час змінюється та дедалі ускладнюється.

Адепти соціальної цифрової революції здавалося б наводять цілком справедливі аргументи на користь інформаційного суспільства, на зразок: інформатизація здатна забезпечити автономію процесу пізнання кожного індивіда за рахунок вільного доступу до всіх видів, форм і рівнів знань. Але вони при цьому не беруть до уваги того факту, що у світі, кількість людей, які належать до ліберальної спільноти, становить не більш, ніж 10 % від усього загалу. Більшість населення, у начебто глобалізованому та інформатизованому світі, насправді живе у доліберальних, добуржуазних, доправових суспільствах, де, по суті, відсутні повноцінні лібералізм і капіталістичні відносини, право власності, верховенство закону, фактично діє кастова система. І якщо люди в цих суспільствах не спромоглися за тисячі років подолати рабство пієтету традиціоналі-

стських стосунків, то невже цифрові технології принесли їм свободу, чи бодай викличуть в їхній свідомості якусь просвітленість?

Згадаємо, для прикладу, як цими технологіями користуються моджахеди, таліби, або інші представники закритих суспільств, де ієрархічне становище соціальних груп закріплюється релігійними приписами, чи то приналежністю до правлячих олігархічних кланів. Кібервійни і хакерські атаки, тотальне стеження і цифрова диктатура, неконтрольована кіберзлочинність і маніпуляції з інформацією – невже все це є проявами її вільного обігу? А як ми, звичайні люди, використовуємо ці технології? Хіба ж з інформаційною метою? Найчастіше призначення гаджету в наших руках – це іграшка, можливість миттєвого доступу до соціальних мереж, зручний інструмент для купівлі чи продажу, банкінгу тощо. А де ж анонсовані теоретиками «інформаційне суспільство», те суспільство, в якому більшість працюючих зайнято виробництвом, зберіганням, переробкою і реалізацією інформації, особливо вищої її форми – знань? Яке відношення до цього має наш сучасник, навіть якщо у нього є постійний доступ до Інтернету, а в кишені «Айфон» останньої моделі, але якщо він користується цими технологіями, з позиції концепту знань суспільства, як горіхоколом? Із сумом визнаємо, що сучасні гаджети, як і цифрові технології загалом, не здатні зробити з маля людину. Натомість, цілковито спроможні пригнічувати мисленнєву діяльність та критичне сприйняття дійсності.

Отже, давайте відкинемо неоліберальні ідеологічні мантри, і спробуємо зрозуміти: чим у реальності стає для нас інформаційне суспільство? Махінації з економічними показниками; нова сегрегація і поляризація за ознакою приналежності до цифрової і фінансової еліти; використання решти населення як об'єкту маніпулятивного впливу; дискредитація ідей просвітництва та розвитку; штучна гомогенізація, у тому числі за допомогою освітніх «реформ», загального інтелектуального рівня; фактичне виключення людини із системи обробки і аналізу інформації (адже постулюється, що комп'ютер уже став «розумнішим» за людину), а відтак – її усунення від прийняття управлінських рішень; впровадження систем глобального цифрового стеження; симулякризація ідеї лібералізму; знищення інституту приватного, а з ним індивідуалістських та, зокрема, й самих капіталістичних відносин у їхньому класичному розумінні.

Перелічене є ознаками глобального тоталітарно-адміністрованого, псевдо-локально самоврегульованого, закритого суспільства і аж ніяк – вільного, знаннєвого, егалітарного, інформаційного. Отже, ми, під егідою інформаційного суспільства, будемо новий, глобальний комунітаризм, у найгіршому – тоталітарному його прояві? Так, комунітаризм 2.0! І це зовсім не той «кінець історії», що нам пророкував Ф. Фукуяма. На превеликий жаль, це є початком нової постісторії для постлюдства.

Обговорення

В обговоренні звернемося до аналізу неоеволюціоністських теорій постіндустріального та інформаційного суспільства, аби порівняти основні їхні пос-

тулати з реаліями постіндустріального буття. Так, Д. Белл визначав сутнісні риси постіндустріального суспільства через зміни знаннєвої компоненти. Вчений зазначав, що в нових умовах ключовим соціальним ресурсом стає інформація, а пріоритетного значення набуває продукування й кодифікація теоретичного знання. Зокрема у «понятті «постіндустріальне суспільство» робиться наголос на центральному місці теоретичних знань, як на стрижні, навколо якого будуть організовані нові технології, економічне зростання і соціальна стратифікація» (Белл, 2004: 152). На його думку, в розвинених індустріальних суспільствах цей осьовий принцип стає дедалі домінуючим.

Схожу позицію займає М. Кастельс, який стверджує, що «революція в інформаційній технології охоплює всю область людської діяльності» (Кастельс, 2000: 28), а тому вона повинна бути відповідним пунктом в аналізі становлення нової економіки, суспільства і культури. Вчений вважає, що з виникненням нової соціальної структури формується новий спосіб розвитку, який загалом відповідає процесам перебудови капіталістичного способу виробництва. Цей спосіб розвитку він називає «інформаційним», наголошуючи «на атрибуті специфічної форми соціальної організації, в якій завдяки новим технологічним умовам, що виникають в даний історичний період, генерування, обробка і передача інформації стали фундаментальними джерелами продуктивності і влади» (Кастельс, 2000: 42). Зазначимо, що М. Кастельс під інформаційним способом розвитку розуміє, у першу чергу, розвиток, джерелом продуктивності якого стає технологія генерування знань, обробки інформації та символічної комунікації.

Останнім часом набула широкого поширення теза Й. Масуди, яку він висловив у роботі «Інформаційне суспільство як постіндустріальне суспільство» про те, що ключовими цінностями в суспільстві є інформація та знання, які базуються на системі комп'ютерно-комунікаційних технологій, на відміну від матеріальних ресурсів, які стали вже фактично синонімом рудимента. За означених умов, технологізація стала вважатися чи не найважливішим фактором суспільної динаміки прискореного розвитку.

Слід зазначити, розходження реалій сьогодення з концепціями постіндустріального та інформаційного суспільства стає дедалі очевиднішим, що має прояв у наступному: знецінюванні знань та втраті їхнього фундаментального значення й інтелектуального рівня; зведенні функції знаннєвої економіки до продукування спекулятивного капіталу, а відтак – до симуляції суспільного розвитку; зміні соціального статусу науки на асоціальний та вилученні людини разом зі сферою соціального з усіх її горизонтів. Ці зміни тягнуть за собою й більш ґрунтовні, для більшості населення, наслідки. Вони стосуються сфери суспільного управління, яке приймає форму гіперрегульованої бюрократичної системи.

Схожі ідеї висловлював Д. Белл у роботі «Прийдешнє постіндустріальне суспільство. Досвід соціального прогнозування». Зокрема вчений зазначав, що бюрократизація є характерною для капіталізму, адже в умовах невпинної раціоналізації «адмініст-

рування бере верх, і повна бюрократизація всіх соціальних інститутів стає невідворотною» (Белл, 2004: 88). В суспільстві майбутнього саме технократи покликані відігравати домінуючу роль, перетворившись у новий панівний клас. Саме ж капіталістичне суспільство, вважав Д. Белл, дрейфує до однієї із форм економіки, контрольованою державою, – до бюрократичного суспільства (Белл, 2004: 105).

Зазначимо, що ще К. Маркс стверджував, що корпорації представляють собою матеріалізовану форму бюрократії, а бюрократія являє собою духовну основу корпорацій. ««Державний формалізм», втілений в бюрократію, є «державна як формалізм»... [Вона] конституює себе як справжня сила і саму себе робить своїм власним матеріальним змістом, тому є зрозумілим, що «бюрократія» є сплетінням практичних ілюзій, або що вона є «ілюзією держави»; дух бюрократії є цілком духом ієзуїтства... Так як бюрократія є по своїй суті «державна як формалізм», то вона є такою і за своєю метою. Насправді ж мета держави видається, таким чином, бюрократії протидержавною метою» (Маркс, 1955: 271). Отже, домінантою для бюрократії є ведення деструктивної, з соціальної точки зору, діяльності. І це те, що ідейно об'єднує бюрократію та корпорації. Або, як влучно з цього приводу зазначає сам К. Маркс, «Для бюрократа світ є просто об'єктом його діяльності» (Маркс, 1955: 273). Це твердження є цілком справедливим й для корпорацій.

Такий соціальний устрій, який поєднує бюрократичний стиль правління з аксіологічними засадами технократизму, Л. Троцький назвав бюрократичним колективізмом. На його думку, бюрократія, коли вона приходить до влади, об'єднується з представниками великого капіталу кайданами спільних інтересів. У результаті цього злиття, на політичній арені ХХ століття з'являється новий клас – технократичної правлячої бюрократії, що захопив владу в результаті своєї технічної і фінансової переваги. Р. Мічелз вважав, що зростаюча складність організації сприяє процесам технічної спеціалізації та диференціації, а отже невпинна раціоналізація організації має внутрішні тенденції до олігархії і, відповідно, до того, що керівництво буде захищати передусім свої власні інтереси, використовуючи як інструмент безупинне розширення державної бюрократії (Michels, 1962). Це означає, що примат економічних відносин, як рушійна сила прогресу, себе вичерпав. Водночас, сучасні тенденції формування постмодерного суспільства також свідчать, що рамки ринкових відносин є завузькими для пояснення процесів становлення матричного суспільного устрою. Принаймні, неоліберальна теорія, згідно з якою в основі усієї системи етичних норм лежить ринковий обмін, за нинішніх умов не може виступати в якості прогресистської.

М. Маффесолі у роботі «Час племен. Занепад індивідуалізму у постмодерному суспільстві» зазначав, що постмодерне суспільство тяжіє до агоністичного повернення архаїзму. У цьому зв'язку він згадує термін М. Казенаві «реградація», що описує феномен спіралеподібного повернення архаїчних цінностей і установок, які існують у сучасному суспі-

льстві одночасно із розвитком технологій. Проте, для більш релевантної репрезентації цього явища, М. Маффесолі пропонує інший термін – «інгрес». Цей термін «акцентує можливість існування напряму без наявності кінцевої мети, тобто нескінченний процес. Або ж факт існування без поступального руху вперед – інгрес (ingressa) без прогресу (progressa)» (Маффесолі, 2018: 20). Отже, як це не парадоксально, але примат модерного безупинного розвитку пододало постмодерне інгресивне бюрократичне гіперрегулювання, що привело до зворотного результату – загальної симуляції розвитку, а відтак – архаїзації глобалізованого соціуму.

Висновки

Хоча ідеологічну основу моделі глобального капіталізму становить ортодоксальна ідея саморегульованого суспільства, натомість цілком очевидним є впровадження у світовому масштабі системи тотального гіперрегулювання, а також протекціонізм представників правлячих еліт, які використовують важелі наднаціональних інститутів на догоду інтересам великого капіталу. На цих засадах формується глобальний світовий порядок, що супроводжується структурними змінами у різних сферах суспільного буття. Гіпертрофовані ринкові відносини впливають на економіку, науку, освіту, політику, державне управління тощо, змінюючи їхній соціальний статус на асоціальний. За цих умов, інформація і знання використовуються як інструменти для просування ідеології неолібералізму та знищення принципу індивідуальної автономії, а відтак – делібералізації суспільства. Самі ж інформаційно-комунікаційні технології стають засобами для становлення нової нетократичної кібереліти.

Список літератури

1. Archer M. Sociology for one world: Unity and diversity / M. Archer // *International Sociology*. – 1991. – Vol. 6. – № 2. – P. 131-147.
2. Caplan B. The World Might Be Better Off Without College for Everyone Students don't seem to be getting much out of higher education [Electronic resource] / B. Caplan // *The Atlantic* January-February 2018. – Access mode: https://www.theatlantic.com/magazine/archive/2018/01/whats-college-good-for/546590/?utm_source=atfb. – Title from the screen.
3. Durand C. One Question Economic Crash [Electronic resource] / C. Durand // *State of Nature*, 15th January 2018. – Access mode: <http://stateofnatureblog.com/one-question-economic-crash/>. – Title from the screen.
4. Holthaus E. Bitcoin's energy use got studied, and you libertarian nerds look even worse than usual [Electronic resource] / E. Holthaus // *Grist*, May 17, 2018. – Access mode: <https://grist.org/article/bitcoins-energy-use-got-studied-and-you-libertarian-nerds-look-even-worse-than-usual/>. – Title from the screen.
5. Kato Yasushi The Crisis of the Humanities and Social Sciences in the Age "Innovation": Philosophy as a Critical Facilitator toward a "Civic Turn" of the University / Tetsugaku, *International Journal of the Philosophical Association of Japan*, Volume 1, Special Theme: Philosophy and the University April 2017 Edited and published by the Philosophical Association of Japan Faculty of Social Sciences, Hitotsubashi University. – P. 8-23.
6. Kendzior S. The closing of American academia [Electronic resource] / S. Kendzior *Aljazeera* 20 Aug 2012. – Access mode: <https://www.aljazeera.com/indepth/opinion/2012/08/2012820102749246453.html>. – Title from the screen.
7. Michels R. *Political Parties: A Sociological Study of the Oligarchical Tendencies of Modern Democracy*, translated by E., and Paul, C., with an introduction by S. M. Lipset (New York: Free Press, 1962).

8. Morgan Stanley sravnila potrebnosti maynerov kriptovalyut v elektrichestve s energozatratami Argentiny [Elektronnyy resurs]. – Kommersant' 11.01.2018. – Access mode: <https://www.kommersant.ru/doc/3516099>. – Title from the screen.

9. Parsons T. Recent trends in structural-functional theory / T. Parsons // Fact and Theory in Social Science. E.W. Count and G.T. Bowles eds., N.Y., 1964. – P. 140-157.

10. Robertson R. Globalization: Social Theory and Global Culture / R. Robertson. – London: Sage Publications Ltd., 1992. – 224 p.

11. Stiglitz J. Making Globalization Work / J. Stiglitz. – London, 2006.

12. Wright, Georg Henrik von. The Crisis of Social Science and the Withering Away of the Nation State / Georg Henrik von Wright // Associations. 1997 № 1. – P. 49-52.

13. Бауман З. Глобалізація. Наслідки для людини і суспільства / З. Бауман; пер. з англ. І. Андрущенко;. – К.: Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2008. – 109 с.

14. Белл Д. Грядущее постиндустриальное общество. Опыт социального прогнозирования / Д. Белл; [перевод с английского]: изд. 2-ое, испр. и доп. – М.: Academia, 2004. – 788 с.

15. Бернерс-Лі Т. Заснування Павутини: З чого починалося і до чого прийде Всесвітня мережа / Т. Бернерс-Лі, М. Фічетті; [пер. с англ. А. Іщенко]. – К.: Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2007. – 207 с.

16. В китайской школе нерадивых учеников определяют камеры [Elektronnyy resurs]. – Технот, июнь 2018. – Режим доступу: <https://tehnot.com/v-kitajskoj-shkole-neradivyh-uchenikov-opredelyat-kamery/>. – Назва з екрану.

17. Гриневич о реформе образования: Мы выходим из традиционной постсоветской рамки образования [Elektronnyy resurs]. – Гордон, 4 ноября, 2017. – Режим доступу: <https://gordonua.com/news/society/grinevich-o-reforme-obrazovaniya-my-vygodim-iz-tradicionnoy-postsovetskoy-ramki-obrazovaniya-215773.html>. – Назва з екрану.

18. Дротянко Л. Г. Феномен фундаментального і прикладного знання (Постнекласичне дослідження) / Л. Г. Дротянко. – К.: Вид-во Європ. ун-ту фінансів, інформ. систем, менеджм. і бізнесу, 2000. – 423 с.

19. Иглтон Т. Медленная смерть университета [Elektronnyy resurs] / Т. Иглтон. СКЕПСИС 6 апреля 2015 г. – Режим доступу: http://scepisis.net/library/id_3672.html – Назва з екрану.

20. Из-за того, как мы учим детей, они могут потерять работу – основатель Алибаба [Elektronnyy resurs]. – Delo.ua, 26.01.2018. – Режим доступу: <https://delo.ua/lifestyle/iz-za-togo-kak-my-uchim-detey-oni-mogut-poterjat-rabotu-dzhek-338390/>. – Назва з екрану

21. Кастельс М. Информационная эпоха: экономика, общество и культура / М Кастельс. – М.: ГУ ВШЭ, 2000. – 608 с.

22. Костюченко Ю. Про науку в «еру крикунів» [Elektronnyy resurs] / Ю. Костюченко // «День», 30 серпня, 2018. – Режим доступу: <https://day.kyiv.ua/uk/article/cuspilstvo/pro-nauku-v-eru-kyukuniv>. – Назва з екрану.

23. Майнинг біткоїнів може призвести до нестачі електроенергії в Ісландії [Elektronnyy resurs]. – BBC, 12 лютого 2018. – Режим доступу: <https://www.bbc.com/ukrainian/news-43038439>. – Назва з екрану.

24. Маркс К., Энгельс Ф. К критике гегелевской философии права // К. Маркс, Ф. Энгельс. Сочинения. – Т. 1. – Издание второе – М.: Государственное издательство политической литературы, 1959. – С. 219-368.

25. Мартин У. Дж. Информационное общество: реферат / У. Дж. Мартин // Теория и практика общественно-научной информации: ежеквартальный: АН СССР; ИНИОН; гл. ред. В. А. Виноградов. – № 3. – М., 1990. – С. 115-123.

26. Масуда Й. Комп'ютопія / Й. Масуда // Філософська і соціологічна думка. – 1993. – № 6. – С. 36-50.

27. Маффесолі М. Час племен. Занепад індивідуалізму у постмодерному суспільстві / М. Маффесолі; пер. з франц. В. Плющ. – К.: Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2018. – 264 с.

28. Морен Э. К пропасти? / Э. Морен. – СПб.: Алтейя, 2011. – 136 с.

29. Орденос С. С. Медіалізація суспільної правосвідомості в інформаційну добу / С. С. Орденос // Вісник Національного авіаційного університету. Серія : Філософія. Культурологія. – 2017. – № 2. – С. 59-66.

30. Пригожин И. Порядок из хаоса: Новый диалог человека с природой / И. Пригожин, И. Стенгерс. – М.: Прогресс, 1986 – 432 с.

31. Розанвалон П. Утопічний капіталізм. Істрія ідеї ринку / П. Розанвалон; [пер. з фр. Є. Марічева]. – К.: Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2006. – 246с.

32. Харари Ю.Н. Возможно, мы одно из последних поколений Homo sapiens [Elektronnyy resurs] / Ю. Н. Харари. – Хвиля, 28.01.18. – Режим доступу: <http://hvylya.net/analytics/society/yuval-noy-harari-vozmozhno-myi-odno-iz-poslednih-pokoleniy-homo-sapiens.html>. – Назва з екрану.

33. Ягодзінський С. М. Ідентичність у глобальному світі: міф чи реальність? / С.М. Ягодзінський // Вісник Національного авіаційного університету. Серія : Філософія. Культурологія : Збірник наукових праць. – Вип. 2(26). – К.: НАУ, 2017. – С. 34-38.

References

1. Archer M. Sociology for one world: Unity end diversity / M. Archer // International Sociology. – 1991. –Vol. 6. – № 2. – P. 131-147.
2. Caplan B. The World Might Be Better Off Without College for Everyone Students don't seem to be getting much out of higher education [Elektronnyy resurs] / B. Caplan // The Atlantic january-february 2018. – Rezhym dostupu: https://www.theatlantic.com/magazine/archive/2018/01/whats-college-good-for/546590/?utm_source=atfb. – Nazva z ekranu.
3. Durand C. One Question Economic Crash [Elektronnyy resurs] / C. Durand // State of Nature, 15th January 2018. – Rezhym dostupu: <http://stateofnatureblog.com/one-question-economic-crash/>. – Nazva z ekranu.
4. Holthaus E. Bitcoin's energy use got studied, and you libertarian nerds look even worse than usual [Elektronnyy resurs] / E. Holthaus // Grist, May 17, 2018. – Rezhym dostupu: <https://grist.org/article/bitcoins-energy-use-got-studied-and-you-libertarian-nerds-look-even-worse-than-usual/>. – Nazva z ekranu.
5. Kato Yasushi The Crisis of the Humanities and Social Sciences in the Age "Innovation": Philosophy as a Critical Facilitator toward a "Civic Turn" of the University / Tetsugaku, International Journal of the Philosophical Association of Japan, Volume 1, Special Theme: Philosophy and the University April 2017 Edited and published by the Philosophical Association of Japan Faculty of Social Sciences, Hitotsubashi University. – P. 8-23.
6. Kendzior S. The closing of American academia [Elektronnyy resurs] / S. Kendzior Aljazeera 20 Aug 2012. – Rezhym dostupu: <https://www.aljazeera.com/indepth/opinion/2012/08/2012820102749246453.html>. – Nazva z ekranu.
7. Michels R. Political Parties: A Sociological Study of the Oligarchical Tendencies of Modern Democracy, translated by E., and Paul, C., with an introduction by S. M. Lipset (New York: Free Press, 1962.
8. Morgan Stanley sravnila potrebnosti maynerov kriptovalyut v elektrichestve s energozatratami Argentiny [Elektronnyy resurs]. – Kommersant' 11.01.2018. – Rezhim dostupu: <https://www.kommersant.ru/doc/3516099>. – Nazva z ekranu.
9. Parsons T. Recent trends in structural-functional theory / T. Parsons // Fact and Theory in Social Science. E.W. Count and G.T. Bowles eds., N.Y., 1964. – P. 140-157.
10. Robertson R. Globalization: Social Theory and Global Culture / R. Robertson. – London: Sage Publications Ltd., 1992. – 224 p.
11. Stiglitz J. Making Globalization Work / J. Stiglitz. – London, 2006.
12. Wright, Georg Henrik von. The Crisis of Social Science and the Withering Away of the Nation State / Georg Henrik von Wright // Associations. 1997 № 1. – P. 49-52.
13. Bauman Z. Hlobalizatsiia. Naslidky dlia liudyny i suspilstva / Z. Bauman; per. z anhl. I. Andrushchenka;. – K.: Vyd. dim «Kyievo-Mohylianska akademiia», 2008. – 109 s.
14. Bell D. gryadushhee postindustrialnoe obshhestvo. opyt socialnogo prognozirovaniya / D. Bell; [perevod s anglijskogo]: izd. 2-oe, ispr. i dop. – M.: Academia, 2004. – 788 s.
15. Berners-Li T. Zasnuvannia Pavutyny: Z choho pochynalosia i do choho pryde Vsesvitnia merezha / T. Berners-Li, M. Fichetti; [per. s anhl. A. Ishchenka]. – K.: Vyd. dim «Kyievo-Mohylianska akademiia», 2007. – 207 s.
16. V kitajskoj shkole neradivyh uchеников opredelyat kamery [Elektronnyy resurs]. – Texnot, iyun 2018. – Rezhim dostupu:

<https://tehnot.com/v-kitajskoj-shkole-neradivnyh-uchenikov-opredelyat-kamery/>. – Назва з екрану.

17. Grinevich o reforme obrazovaniya: my vyhodim iz tradicionnoj postsovetskoj ramki obrazovaniya [Elektronnyj resurs]. – Gordon, 4 noyabrya, 2017. – Rezhim dostupu: <https://gordonua.com/news/society/grinevich-o-reforme-obrazovaniya-my-vygodim-iz-tradicionnoy-postsovetskoj-ramki-obrazovaniya-215773.html>. – Назва з екрану.

18. Drotianko L. H. Fenomen fundamentalnogo i prykladnogo znannia (Postneklasychne doslidzhennia) / L. H. Drotianko. – K.: Vyd-vo Yevrop. un-tu finansiv, inform. system, menedzhm. i biznesu, 2000. – 423 s.

19. Iglton T. medlennaya smert universiteta [elektronnij resurs] / T. Iglton // Skepsis 6 aprelya 2015 g. – Rezhim dostupu: http://scepis.net/library/id_3672.html – Назва з екрану.

20. Iz-za togo, kak my uchim detej, oni mogut poterjat rabotu – osnovatel Alibaba [Elektronnyj resurs]. – Delo.ua, 26.01.2018. – Rezhim dostupu: <https://delo.ua/lifestyle/iz-za-togo-kak-my-uchim-detej-oni-mogut-poterjat-rabotu-dzhek-338390/>. – Назва з екрану.

21. Kastels M. informacionnaya epoha: ekonomika, obshchestvo i kultura / M Kastels. – M.: Gu vshe, 2000. – 608 s.

22. Kostuchenko Yu. Pro nauku v «eru krykuniv» [Elektronnyj resurs] / Yu. Kostuchenko // «Den», 30 serpnia, 2018. – Rezhim dostupu: <https://day.kyiv.ua/uk/article/cuspilstvo/pro-nauku-v-eru-krykuniv>. – Назва з екрану.

23. Mainynh bitkoiniv mozhe pryvesty do nestachi elektroenerhii v Islandii [Elektronnyj resurs]. – VVS, 12 liutoho 2018. – Rezhym dostupu: <https://www.bbc.com/ukrainian/news-43038439>. – Назва з екрану.

24. Marks K., Enhels F. K krytyke hehelevskoi fylosofyy prava // K. Marks, F. Enhels. Sochyneniya. – T. 1. – Yzdanye vtoree – M.: Hosudarstvennoe yzdatelstvo polytycheskoj lyteratury, 1959. – S. 219-368.

25. Martyn U. Dzh. Ynformatsyonnoe obshchestvo: referat / U. Dzh. Martyn // Teoryia y praktyka obshchestvenno-nauchnoi ynformatsyy: ezhekvartalnyk: AN SSSR; YNYON; hl. red. V. A. Vynohradov. – № 3. – M., 1990. – S. 115-123.

26. Masuda Y. Kompiutopiia / Y. Masuda // Filosofska i sotsiolohichna dumka. – 1993. – № 6. – S. 36-50.

27. Maffesoli M. Chas plemen. Zanepad indy'vidualizmu u postmodernomu suspil'stvi / M. Maffesoli; per. z francz. V. Plyushh. – K.: Vy'davny'chy'j dim «Ky'yevo-Mogy'lyans'ka akademiya», 2018. – 264 s.

28. Moren Э. K propasty? / Э. Moren. – SPb.: Alteia, 2011. – 136 s.

29. Ordenov S. S. Medializatsiia suspilnoi pravosvidomosti v informatsiinu dobu / S. S. Ordenov // Visnyk Natsionalnogo aviatsiinoho universytetu. Seriia: Filosofiia. Kulturolohiia. – 2017. – № 2. – S. 59-66.

30. Pryhozhyn Y. Poriadok yz khaosa: Novyi dyaloh cheloveka s pryrodoy / Y. Pryhozhyn, Y. Stenhers. – M.: Prohress, 1986 – 432 s.

31. Rozanvalon P. Utopichnyi kapitalizm. Istriia idei rynku / P. Rozanvalon; [per. z fr. Ye. Maricheva]. – K.: Vyd. dim «Kyievo-Mohylianska akademiia», 2006. – 246 s.

32. Kharary Yu. N. Vozmozhno, my odno yz poslednykh pokoleniy Homo sapiens [Elektronnyj resurs] / Yu. N. Kharary. – Khvyliia, 28.01.18. – Rezhym dostupu: <http://hvyliia.net/analytics/society/yuval-noy-harari-vozmozhno-myi-odno-iz-poslednih-pokoleniy-homo-sapiens.html>. – Назва з екрану.

33. Yahodzynskyi S. M. Identychnist u hlobalnomu sviti: mif chy realnist? / S. M. Yahodzynskyi // Visnyk Natsionalnogo aviatsiinoho universytetu. Seriia: Filosofiia. Kulturolohiia: Zbirnyk naukovykh prats. – Vyp. 2(26). – K.: NAU, 2017. – С. 34-38.

С. С. Орден

АРХАИЗАЦИЯ ГЛОБАЛИЗИРОВАННОГО СОЦИУМА В ИНФОРМАЦИОННУЮ ЭПОХУ

Аннотация. В статье с позиций структур функционального, социокультурного и компаративного подходов раскрываются ключевые структурные компоненты информационного общества, ведущие к архаизации глобализованного социума. Доказывается, что процессы экономизации и информатизации отношений накладываются друг на друга, вызывая кумулятивный эффект и усиливая отрицательную сторону глобализации. Это вызывает ряд структурных преобразований в различных сферах общественной жизни: экономике, науке, образовании, политике, управлении и т. д., что приводит к изменению их социального статуса на асоциальный. В данных условиях информация и знания используются как инструменты для продвижения идеологии неолиберализма и уничтожения принципа индивидуальной автономии, а соответственно – делиберализации общества. Сами же информационно-коммуникационные технологии становятся средствами для становления новой нетократичной киберелиты.

Ключевые слова: информационное общество, глобализация, идеология неолиберализма, гипербюрократизация «обезличенно-регулируемая», экономические спекуляции, делиберализации и дегуманизация, техноцентрированное развитие, коммерциализации образования и науки, цифровая диктатура, коммунитаризм 2.0.

S. Ordenov

ARCHAIZATION OF A GLOBALIZED SOCIETY IN THE INFORMATION ERA

Introduction. Positive scientific and technical changes, as well as global integration are going on against the background of negative social phenomena. A general move of the global society towards a new social polarization, de-industrialization of a number of countries, rapid increase in unemployment and poverty, widening of the gap between the rich and the poor, and worsening of the ecological situation has been noted recently. These processes correlate with dysfunctional phenomena of deregulation, desocialization, structural imbalance, axiological uncertainty, instability and disequilibrium, which generally correspond to archaization of a globalizing society. **The aim and tasks:** The aim of the study is to reveal the structural components which give rise to the archaization of a globalizing society in the Information age. **Research methods:** The research methodology consists of structural-functional, socio-cultural and comparative approaches in their dialectical unity. **Research results.** The doctrine of the Information or Knowledge society is the product of neoliberalism ideology. The basis of the neoliberal model of global capitalism is the orthodox idea of “self-regulating society” in the form of “impersonal regulation”. However, the world order is influenced by the transnational elite. The latter tries to regulate “self-regulating” social relations through hyper-bureaucratization. The processes of unification, standardization and protocolization of all the spheres of a globalizing society have recently taken the form of a vertically regulated totalitarian monopoly of relations. This fact make them to be on par with such archaic manifestations of the past as absolutism and etatism. **Discussion.** We turn to the analysis of the neoliberal theories of the post-industrial and Information society in order to compare their basic postulates with the realities of the post-industrial social being. **Conclusions.** The model of global capitalism ideologically is based on the orthodox idea of a self-regulating society. At the same time, one can see the global introduction of total hyperregulation and the protectionism of the power elites. They use the levers of supranational institutions in favor of big capital-holders. A global world order is formed on these grounds. It accompanied by structural changes in various spheres of public life. The hypertrophication of market relations affects the economy, science, education, politics, government, etc., changing their social status to asocial. In these conditions, information and knowledge are used as tools to promote the ideology of neoliberalism and the destruction of the principle of individual autonomy, as well as for the deliberalization of society. Information and communication technologies themselves turn out to be the means of the new forms of netocracy cyber-elite.

Key words: commercialization of education and science, communitarianism 2.0., dehumanization, deliberalization, digital dictatorship, economic venture, globalization, hyperbureaucratization of “impersonal regulation”, ideology of neoliberalism, Information society, netocracy, technocentric development.